

*Ю. В. ПЕТЛЕНКО, канд. екон. наук, доц.
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 8, с. 293–296

Ефективна діяльність будь-якої підприємницької структури можлива за умов раціонального її фінансового забезпечення. Фінансове забезпечення досягається завдяки мобілізації та ефективному використанню фінансових ресурсів.

Фінансові ресурси — це грошові нагромадження і доходи, що створюються у процесі розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту і зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення інших суспільних пореб [7, 24]. Таке визначення найпоширеніше в економічній літературі. На наш погляд, воно якнайповніше розкриває суть і природу фінансових ресурсів. У такій трактовці джерелом створення фінансових ресурсів є валовий внутрішній продукт. Через здатність фінансових ресурсів зосереджуватись у спеціальних фондах у процесі трансформації вартості валового внутрішнього продукту фінанси впливають на процес розширеного відтворення і починають діяти як складова фінансового механізму.

Фінансові ресурси — це економічна категорія, яка є матеріальним втіленням фінансів, має грошову форму і дає можливість виокремити фінанси із сукупності інших економічних категорій. Цю особливість мають фінанси будь-якої економічної системи, проте в різних економічних системах застосовуються різні форми й методи мобілізації та напрямки використання фінансових ресурсів.

Розробці теоретичних проблем фінансових ресурсів присвятили дослідження вчені різних шкіл і напрямків. У сучасній науковій літературі з питань фінансів немає єдності щодо визначення фінансових ресурсів, що відповідно позначається на визначенні їх ролі та призначення.

Так, за визначенням А. Бірмана "...фінансові ресурси, тобто кошти, створені і використовувані за

допомогою специфічних фінансових методів, відносин" [11, 7]. Зауважимо, що таке визначення фінансових ресурсів було дано вперше. У ньому закладені найважливіші риси фінансових ресурсів, що мають грошову форму і власні методи мобілізації та використання, проте не зазначається, про які саме методи і форми йдеться, а тому допускається розширене трактування фінансових ресурсів. Крім того, у наведеному визначенні не чітко виражена позиція автора щодо специфічних фінансових методів.

Привертає увагу визначення Г. Точильникова: доходи — це "...методи і форми створення фінансових ресурсів, а витрати — методи і форми їх використання" [10, 99]. Це взаємопов'язані фонди, які є "проміжною формою використання доходів для їх витрат" [10, 100]. Проте не всі грошові ресурси набирають фондову форму, а змінюються під впливом форм власності. Частина ресурсів має пряму форму фінансування і використання коштів. Це переважно грошові ресурси, що забезпечують поточну виробничо-господарську діяльність підприємства. Суттєво, що на формування й використання цих фондів впливає форма власності. У сучасній вітчизняній економічній літературі ця особливість, яка є однією з найважливіших, при визначенні суті й призначення фінансових ресурсів не досліджена. У сучасних умовах стає очевидним, що без дослідження форм власності розкриття економічної природи і суті фінансових ресурсів буде не повним.

Становить також інтерес визначення фінансових ресурсів Т. Гуйди: "...це сукупність доходів, відрахувань та надходжень, що перебувають у розпорядженні підприємств, організацій та держави і спрямовуються на задоволення суспільних потреб з метою розширення виробництва і зростання матеріального добробуту народу" [4]. У цьому

визначенні основний акцент робиться на місце створення ресурсів і їх належність до суб'єкта фінансових відносин. Водночас випускається такий важливий момент, як джерело їх створення. Таке визначення повною мірою не висвітлює вплив організаційно-правових форм власності на формування фінансових ресурсів підприємств, у розпорядженні яких вони перебувають.

На наш погляд, найближче до тогочасного розуміння сутності фінансових ресурсів підійшов А. Поддерьогін. Фінансові ресурси підприємства він визначає як "грошові кошти, що перебувають у розпорядженні підприємств, кругообіг яких безпосередньо визначається фінансовими відносинами і використовується на покриття витрат виробничо-фінансової діяльності, створення різноманітних фондів і резервів" [8, 7].

З наведених визначень найважливішим є такий висновок: фінансові ресурси розглядаються як такі, що організаційно втілюються у фондах і залежать від форми власності.

Узагальнюючи всі зазначені характерні особливості фінансових ресурсів, доходимо такого висновку щодо коштів:

- вони завжди мають грошову форму;
- мають власника, яким можуть бути держава, підприємницькі структури і приватні особи;
- їм притаманні специфічні методи мобілізації і використання, що відрізняє їх від трудових та матеріальних.

У наукових працях економістів провідним було положення про те, що фінансові ресурси — це категорія розподілу, об'єктом яких є виручка від реалізації продукції та її складових — фонду покриття затрат, валового доходу та позареалізаційних доходів.

Існує багато розмежувань і щодо поняття об'єкта розподілу та напрямків використання джерел фінансових ресурсів підприємств. До останніх, як правило, зараховували і створювані фонди грошових коштів. Існувала певна структуризація. За напрямками використання фінансові ресурси розподілялись так: такі, що забезпечують відтворення і вдосконалення основних виробничих фондів; забезпечують поточну виробничо-господарську діяльність; призначені для матеріального заохочення і задоволення соціально-культурних потреб.

Отже, таким є короткий огляд визначень і підходів до розуміння сутності фінансових ресурсів, що донедавна стверджувались у вітчизняній економічній літературі.

Зміни в економічному житті України, пов'язані з переорієнтацією господарства на ринкову еконо-

міку — процеси роздержавлення, приватизації, розвиток комерційних структур, банків, бірж та інших елементів ринкової інфраструктури, — потребували переосмислення сутності фінансових ресурсів і врахування всіх суттєвих особливостей, притаманних господарству країни з розвинутою ринковою економікою.

Українські вчені, зокрема О. Василик, розглядає фінансові ресурси як "грошові фонди, які створюються у процесі розподілу, перерозподілу і використання валового національного продукту за певний період" [3, 17]. На наш погляд, наведене в цьому визначенні обмеження розподільчих процесів певним часовим проміжком звужує поняття фінансових ресурсів як у кількісному, так і в якісному розумінні. Процес створення, мобілізації та розподілу фінансових ресурсів у державі неперервний і існуватиме до того часу, до якого існуватиме держава.

Українські вчені В. Суторміна, В. Федосов та Н. Рязанова, розкриваючи природу фінансових ресурсів, зазначають, що за їх допомогою "...здійснюється багатосторонній регулюючий вплив на ринкові відносини і процес розширеного відтворення" [9, 6], проте не вказують конкретних об'єктів, над якими здійснюється регулювання за допомогою фінансових ресурсів, та кінцеві результати їх дії.

Тому, на наш погляд, доцільно зробити доповнення з урахуванням того, що фінансові ресурси як похідна фінансів постійно перебувають під впливом політичного фактору, завдяки якому регулюються розподільчі процеси: нагромадження капіталу; розподіл сукупного суспільного продукту; відновлення робочої сили.

В українській науці досі ще не існує остаточного визначення терміна "фінансові ресурси". Підтвердженням цього є праці, опубліковані останнім часом.

Деякі вчені, зокрема М. Коробов, намагаються розглядати фінансові ресурси як складову фінансово-кредитного механізму: "фінансові ресурси — це грошові кошти, акумульовані у фонди цільового призначення для здійснення певних затрат" [5, 14]. На нашу думку, такий підхід недостатньо правомірний і не актуальний, оскільки на зміну фінансово-кредитному механізму прийшла нова система, яка забезпечує управління коштами, — фінансовий менеджмент, а грошові накопичення у фондовій формі здебільшого не мають цільового призначення.

Нові підходи до мобілізації та використання фінансових ресурсів повинні насамперед спрямовуватись на оптимізацію потреби в цих коштах.

Такого висновку доходимо, абстрагуючи наше уявлення щодо одержання максимального прибутку як основної мети діяльності господарюючого суб'єкта.

Обмежене визначення фінансових ресурсів наводить І. Бланк, який розглядає фінансові ресурси тільки як такі, що “забезпечують виробничий розвиток підприємства, тобто приріст оборотних та позаоборотних активів у процесі здійснення різних форм інвестиційної діяльності” [1, 220]. Таке розуміння фінансових ресурсів, хоч і враховує сучасні погляди, проте не відображає того, що фінансові ресурси можуть і не інвестуватись безпосередньо в діяльність підприємств, а накопичуватись у вигляді готівкових заощаджень.

Неоднозначним у підході українських економістів до визначення фінансових ресурсів є й те, що одні розглядають їх як джерела мобілізації, а інші як напрямки використання.

Здійснені нами дослідження суті фінансових ресурсів побудовані на вивченні можливих джерел формування фінансових ресурсів та напрямків їх використання. Такий процес розглядається як неперервний, нероздільний і визначає суть одного й того ж явища, але з протилежних позицій.

Під фінансовими ресурсами зарубіжні економісти розуміють інструмент для механізму реалізації поставленого завдання. Так, за Е. Нікбахт та А. Гроппелі фінансові ресурси ототожнюють з фінансами взагалі. За їхнім визначенням “фінанси — це використання різних прийомів і методів для максимізації достатку фірми або загальної вартості капіталу, вкладеного у справу” [6, 5]. У такому розумінні фінансові ресурси розглядаються на прикладі конкретного підприємства, вважаються основою мікроекономіки.

Зарубіжні економісти вважають фінанси підприємств основою розвитку системи підприємництва загалом, а кваліфіковане управління фінансами вважають як життєво важливою необхідністю економічного благополуччя.

Разом з тим зарубіжні економісти зазначають труднощі розробки і вирішення фінансових проблем у ринкових відносинах у зв'язку з необхідністю постійного коригування їх щодо швидкозмінних умов розвиненої економічної системи. Ускладнення господарських процесів на мікро- та макро-економічному рівнях, зміни умов існування підприємництва впливають на процес формування і розподіл фінансових ресурсів. Вирішення питання оптимізації фінансових ресурсів є одним з найважливіших, що постають перед підприємством.

Зміни у світовій економічній системі в частині вирішення пріоритетних завдань фінансів впли-

нули й на розуміння суті фінансових ресурсів. Відомі два сучасних підходи до розуміння поняття фінансових ресурсів: як фонд власних оборотних коштів і як фонд грошових коштів [12, 320].

До 1987 р. до складу річного фінансового звіту (американська система обліку) входив звіт про зміни у фінансовому стані, де під фінансовими ресурсами підприємств розумілись чисті оборотні активи, тобто частина оборотних коштів (активів), покрита власним капіталом.

У 1987 р. Рада з бухгалтерських стандартів (США) прийняла рішення про заміну звіту про фінансовий стан звітом про рух грошових коштів, де рух фінансових ресурсів і зміни у фінансовому стані підприємства розглядаються щодо руху грошових коштів [2, 180]. Цей звіт має й іншу назву — Звіт про рух фінансових ресурсів. У ньому відображаються всі надходження та використання грошових коштів і їх нагромадження на грошових рахунках, сформовані в результаті всіх видів діяльності підприємств за звітний період.

Порівнюючи трактування поняття фінансових ресурсів у вітчизняній і зарубіжній економічній літературі, доходимо висновку, що розуміння фінансових ресурсів багато в чому схоже, як і ознаки фінансових ресурсів. По-перше, фінансові ресурси — це грошові кошти, по-друге, вони формуються на підприємстві у процесі його діяльності.

На наш погляд, щодо суті фінансових ресурсів відповідає визначення, з яким узагальнено фінансові ресурси можна розглядати як грошові кошти, залучені в господарський оборот підприємства з різних джерел, сформованих під впливом організаційно-правових форм господарювання і призначених для покриття його власних потреб.

Заглиблюючись у дослідження питання, фінансові ресурси слід визначати як грошові кошти, що мають певний економічний зміст, надходять у господарський оборот з різних джерел у результаті всіх видів діяльності підприємства — поточної виробничої, інвестиційної, фінансової — і призначені для фінансування його діяльності з метою досягнення основної мети.

Фінансові ресурси можуть набирати фондової форми: мати вигляд готівки — грошових коштів, грошових еквівалентів і власного оборотного капіталу. Проте в будь-якому вигляді фінансові ресурси є насамперед грошовими коштами. Фактично фінансові ресурси можуть бути виявлені безпосередньо в кругообігу виробничих фондів. Фінансові ресурси самі по собі не створюють нових засобів, а лише беруть участь у процесі матеріальних перетворень. На наш погляд, економіч-

ний інтерес становлять не просто грошові кошти як такі, а джерела їх мобілізації і можливості використання у зв'язку з тим економічним ефектом, який забезпечує збільшення грошових коштів у діяльності підприємства.

Отже, фінансові ресурси є дуже містким поняттям, щоб однозначно визначити його. На нашу думку, робити висновки про фінансові ресурси і їх дослідження можна за їх проявами — видами фінансових ресурсів.

Література

1. *Бланк И. А.* Стратегия и тактика управления финансами. — К., 1996.
2. *Ван Хорн Дж. К.* Основы управления финансами: Пер. с англ. / Гл. ред. серии Я. В. Соколов. — М.: Финансы и статистика, 1996.
3. *Василик О. Д.* Державні фінанси України: Навч. посіб. — К.: Вища шк., 1997.
4. *Гуйда Т. В.* Формирование и использование финансовых ресурсов. — М., 1986.
5. *Коробов М. Я.* Фінанси промислового підприємства: Підруч. для студентів. — К.: Либідь, 1995.
6. *Нікбахт Е., Гроппелі А.* Фінанси / Пер. з англ. В. Ф. Овсієнка, В. Я. Мусієнка. — К.: Основи, 1993.
7. *Павлюк К. В.* Фінансові ресурси держави: Моногр. — К.: НІОС, 1997.
8. *Поддерегин А. Н.* Сущность, функции и основы организации финансов предприятий, объединений отраслей народного хозяйства. — К.: Изд-во КИНХ, 1984.
9. *Суторміна В. М., Федосов В. М., Рязанова Н. С.* Фінанси зарубіжних корпорацій: Навч. посіб. — К.: Либідь, 1993.
10. *Точильников Г. М.* Социалистические финансы: вопросы теории. — М.: Финансы, 1976.
11. *Финансы предприятий и отраслей народного хозяйства / Кол. авт. под рук. проф. А. М. Бирмана.* — М.: Финансы, 1970.
12. *Энтони Р., Рис Дж.* Учет: ситуация и примеры: Пер. с англ. / Под ред. М. Петрачкова. — М.: Финансы и статистика, 1993.